

УДК 658

ПОБУДОВА СИСТЕМИ ПОКАЗНИКІВ АНАЛІЗУВАННЯ ТА ОЦІНЮВАННЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ

Р.В. Фещур, В.Ю. Самуляк, Н.Р. Яворська

Національний університет «Львівська політехніка»

У статті запропоновано систему показників аналізування та оцінювання рівня розвитку підприємств на засадах оцінювання потенціалу підприємства та середнього темпу приросту валового доходу, а також графічно представлено області розвитку підприємств.

Ключові слова: Розвиток підприємств, система показників, потенціал розвитку.

Постановка проблеми. Побудова системи показників аналізування та оцінювання рівня розвитку підприємств є складним і актуальним завданням. Якщо піти шляхом нарощення кількості показників, то можна отримати розгалужену систему показників, кожний з яких достатньо об'єктивно відображає дію окремого фактору на розвиток підприємства. Побудова інтегральної оцінки при цьому нагтовхується на ряд концептуальних проблем – встановлення відносної вагомості дії кожного з факторів, вибір схеми оцінювання (як векторних, чи скалярних величин), обґрунтування методу згортання векторної величини до скалярного виду, зведення показників (натуральних, вартісних, трудових, абсолютних, відносних, середніх тощо) до зіставного виду і т.і.

На наш погляд кількість показників у системі аналізування та оцінювання рівня розвитку повинно бути мінімальним, що забезпечить наочність тлумачення їх числових значень та зручність оперування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження інформаційних джерел, які розкривають різноманітні підходи до оцінювання фінансово-господарської діяльності підприємства, дають підставу стверджувати, що проблема оцінювання рівня розвитку підприємства в сучасних умовах вимагає подальшого опрацювання. З числа авторів, які значну увагу приділяють оцінюванню фінансово-господарської діяльності підприємства, варто виділити таких: Б. Андрушків, М. Баканов, М. Білик, В. Герасимчук, П. Друкер, А.Загородній, О. Мельник, Р. Каплан, М. Коробов, О. Кузьмін, Д. Нортона, І.Олексів, Ж. Ришард, М. Тимошук, А. Шеремет та інших. При цьому відмінності, які існують між системами показників, запропонованих у роботах вказаних авторів, полягають у різних функціональних призначеннях даних систем, підходах до розрахунку показників та діапазонах вимірювання, існуванні чи відсутності зв'язків між показниками тощо. Не існує однозначних методичних підходів щодо формування структури та складу показників, які пропонуються в межах відповідних системних груп, не завжди зрозумілі цілі та умови застосування певних систем показників тощо. З огляду на

це виникає необхідність формування методичних положень щодо побудова системи показників аналізування та оцінювання рівня розвитку підприємств, зокрема, оцінювання на засадах врахування потенціалу підприємства (моментна оцінка) та показників динаміки розвитку.

Постановка цілей. До основної мети слід віднести обґрунтування системи показників аналізування та оцінювання рівня розвитку підприємств, до допоміжної – розроблення графічного представлення та якісної інтерпретації областей розвитку підприємств.

Виклад основного матеріалу. Рівень потенціалу (r) є моментною (у певний момент часу) оцінкою можливості досягнення встановленої мети за існуючих ресурсних обмежень у мінливому зовнішньому середовищі.

Значення показників результативності виробничо-господарської діяльності підприємства до певної міри можна тлумачити як оцінки рівня реалізації його потенціалу. Показники, які слугують індикаторами економічної результативності функціонування підприємства, достатньо повно описані у наукових джерелах [1; 2; 3].

До числа найбільш уживаних показників результативності діяльності підприємства відносять обсяг валового доходу, що обумовлюється як інформаційною доступністю цього показника, значення якого наводиться у стандартній статистичній звітності підприємства (форма №2 «Звіт про фінансові результати»), так і його економічним змістом – поєднанням кількісного (кількість виробництва продукції) і якісного (ціна продукції) показників.

Зміна валового доходу у часі характеризує розвиток підприємства, на який впливають різноманітні фактори – як основні, так і випадкові. З метою надання цьому показнику більшої стійкості та усунення впливу цінового чинника пропонуємо розглядати у якості характеристики розвитку підприємства середній темп приросту валового доходу за останні три роки. Таку довжину часового проміжку у ряді наукових джерел вважають найбільш обґрунтованою [1; 6; 7].

Середній темп приросту валового доходу $\overline{T_{\Delta}}$ будемо розглядати як ковзну середню, що дає змогу вирівняти динамічну оцінку розвитку підприємства, тобто усунути дію випадкових чинників щодо параметрів зовнішнього і внутрішнього середовища – кон'юнктури товарного ринку, системи оподаткування, ресурсного забезпечення підприємства тощо.

Економічна теорія не дає відповіді на питання, яку кількість показників слід вважати мінімально допустимою, однак існують певні вимоги, яким повинні відповідати подібні показники – повноти, порівняльності, обґрунтованості, стійкості, динамічності, чутливості тощо.

Відзначимо, що показники розвитку промислових підприємств повинні характеризувати не лише зміну результатів їх виробничо-господарської діяльності, але і рівня потенціалу, як характеристики можливості розвитку.

З урахуванням вищезазначеного пропонується розвиток підприємств аналізувати з урахуванням двох показників – обсягу валового доходу та рівня потенціалу підприємства, які відповідають перекисленим вище вимогам. Кількість показників (два) дає можливість наочного графічного тлумачення розвитку підприємств. При цьому дискусійними і такими, що потребують додаткового обґрунтування залишаються питання шкалювання рівнів показників з метою встановлення областей розвитку підприємств і обчислення узагальнюючої інтегральної оцінки розвитку.

Поєднання динамічної ковзної середньої (середній темп приросту валового доходу - $\overline{T_{\Delta}}$) і моментної характеристики (рівень потенціалу - r) утворюють загальну векторну оцінку розвитку підприємства: $V = (\overline{T_{\Delta}}; r)$. Наголосимо, що за своєю природою рівень потенціалу є відносно сталою характеристикою розвитку підприємств.

Оскільки оцінка розвитку підприємства є двовимірною величиною, то існує можливість її наочного представлення і, відповідно, тлумачення. Для цього уведемо якісні оцінки кількісних меж зміни показників $\overline{T_{\Delta}}$ і r .

Як показали дослідження [1; 3; 5] для промислових підприємств відповідною є така шкала оцінювання середнього темпу приросту валового доходу (табл. 1).

Таблиця 1

Шкала оцінювання середнього темпу приросту валового доходу підприємств ($\overline{T_{\Delta}}$)

Кількісні зміни, %	Якісні оцінки	Умовні позначення
>3,0	Високий	H
(1,5; 3,0]	Відповідний	N
[0; 1,5]	Низький	S
<0	Незадовільний	B

За результатами досліджень [1; 4] для промислових підприємств відповідно можна вважати таку шкалу оцінювання підприємств (табл. 2).

Таблиця 2

Шкала оцінювання рівня потенціалу підприємств (r)

Кількісні межі зміни	Якісні оцінки	Умовні позначення
(0,7; 1]	Високий	S
[0,5; 0,7]	Відповідний	H
[0; 0,5]	Обмежений	F

З урахуванням даних табл.1, 2. можна виділити 12 областей розвитку. Якщо підприємство позиціонується у певну область розвитку, то його можна охарактеризувати за даними табл. 3.

Таблиця 3

Характеристики областей розвитку підприємств*

Рівень потенціалу підприємства	Середній темп приросту валового доходу, %	Область розвитку	Характеристика областей розвитку підприємства
Високий (S – зірки)	Високий (H)	SH – зірки, що осліплюють	Підприємства – лідери, розвиток яких відбувається динамічно
	Відповідний (M)	SM – зірки, що розгораються	Підприємства, які поступово нарощують розвиток
	Низький (S)	SS – зірки, що тьмяніють	Підприємства, які повільно реалізують свій потенціал

	Незадовільний (В)	SB – зірки, що згорають	Підприємства, потенціал яких вичерпується
Відповідний (Н – конячки)	Високий (Н)	НН – скакуни	Підприємства, які перебувають на хвилі тимчасового успіху
	Відповідний (М)	НМ – тяглові конячки	Підприємства, розвиток яких відбувається надійно
	Низький (S)	НС – ледачі конячки	Підприємства, розвиток яких загальмований
	Незадовільний (В)	НВ – вкляклі конячки	Підприємства, розвиток яких під загрозою
Обмежений (F – жабки)	Високий (Н)	FN – нахабні жабки	Підприємства, розвиток яких є раптовим (стрибокподібним)
	Відповідний (М)	FM – стрибучі жабки	Підприємства, розвиток яких є обмежений
	Низький (S)	FS – приземлені жабки	Підприємства без видимих шансів на поступ (розвиток)
	Незадовільний (В)	FB – жабки, що пірнають на дно	Підприємства, які перебувають під загрозою банкрутства

*Розроблено авторами

Графічне представлення областей розвитку підприємств наведено на рис. 1.

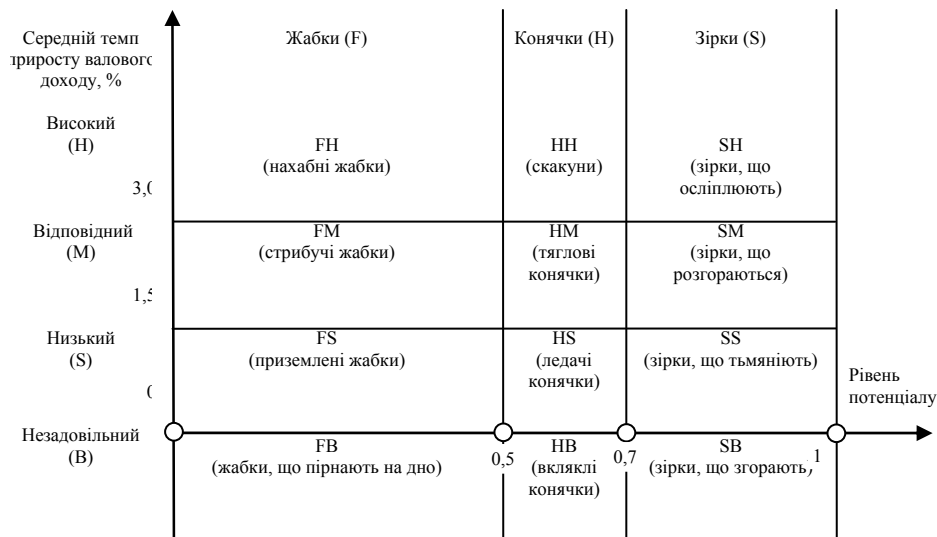

Рис. 1. Графічне представлення областей розвитку підприємств

Для позиціонування підприємства щодо рівня розвитку використовуємо дві координати $(\bar{T}_\Delta; r)$, які відкладаються відповідно по осях ОУ, ОХ. Отримана точка потрапляє у певну область розвитку (одну з дванадцяти).

Встановлення кількісних меж показників дало змогу чітко окреслити границі кожної області розвитку. Зрозуміло, що такі кількісні межі слід вводити для груп підприємств, які належать до одного класу (для однорідних підприємств певного виду економічної діяльності).

Якщо на рис.1. відкласти значення V_t за декілька років, то отримаємо можливість аналізувати напрям розвитку підприємства у часі t .

При цьому рух по вертикалі у області F назвемо екстенсивним, у області H – інтенсивним, у області S – синергійним (з урахуванням факторів впливу на розвиток підприємства).

Рух по горизонталі можна інтерпретувати, як:

зухвалий – в області H,
природний – в області M,
натужний – в області S,
штучний – в області B.

Для підприємств, потенціал яких істотно змінюється у часі, доцільно замість моментної оцінки (рівня потенціалу) розглядати інтегральний показник (R) такого виду:

$$R = \alpha \cdot r + (1 - \alpha) \cdot k \quad (1)$$

де α – ваговий коефіцієнт ($\alpha = \overline{0;1}$); r – рівень потенціалу підприємства ($r = \overline{0;1}$); k – рівень реалізації потенціалу ($k = 0;1$).

Висновки і рекомендації. Аналізування та оцінювання рівня розвитку промислових підприємств, а, відповідно, і управління розвитком пропонується здійснювати на підставі значень двох індикаторів розвитку – середнього річного темпу приросту валового доходу і рівня потенціалу розвитку підприємства. Використання цих показників забезпечує повноту, об'єктивність, обґрунтованість і наочність оцінки розвитку підприємств. Крім цього існує можливість встановлення тенденції розвитку підприємства у часі (рух по горизонталі чи вертикалі). Розроблений підхід до оцінювання рівня розвитку підприємств відзначається обґрунтованістю і доступністю. Подальші дослідження можуть охоплювати методи встановлення інтегральної кількісної оцінки розвитку.

1. Тимошук М.Р. Планування соціально-економічного розвитку підприємств: [монографія] / М.Р. Тимошук, О.Є. Кузьмін, Р.В. Фещур, Р.В. Шуляр, Н.Ю. Подольчак, І.Б. Олексів. – К.: УБС НБУ, 2007. – 449 с.
2. Мельник О.Г. Діагностика діяльності машинобудівного підприємства на засадах системи економічних індикаторів: [монографія] / О.Г. Мельник. – Львів: Видавництво ДП «Видавничий дім» «Укрпол», 2009. – 188 с.
3. Самуляк В.Ю. Система факторних оцінок рівня розвитку підприємств / В.Ю. Самуляк // Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку: Вісник Національного університету «Львівська політехніка» №657. – Львів, 2009. С.83-94.
4. Самуляк В.Ю. Оцінювання рівня розвитку підприємств / В.Ю.Самуляк, Р.В. Фещур // Логістика: Вісник НУ «Львівська політехніка» – Л.: Видавництво НУ «Львівська політехніка», 2008. – №633. – С.627-636

5. Герасимчук В.Г. Стратегічне управління підприємством. Графічне моделювання. – К.:КНЕУ, 2000. – 360 с.
6. Каплан Роберт С., Нортон Девид П. Сбалансированная система показателей. От стратегии к действию / Пер. с англ. – М.: ЗАО «Олимп-Бизнес», 2003. - 304с.
7. Кіндрацька Г.І., Білик М.С., Загородній А.Г. Економічний аналіз: Навчальний посібник / За ред. А.Г. Загороднього. – К.: «Знання», 2008.

CONSTRUCTION OF INDICES FOR ANALYSIS AND ESTIMATION OF COMPANIES DEVELOPMENT

R.V. Feschur, V.Y. Samulyak, N.R. Jaworska

National University "Lviv Polytechnic"

The scorecard of analysis and evaluation of level of development of enterprises on principles of evaluation of potential of enterprise and middle growth of gross receipt rate is offered in the article, and also the areas of development of enterprises are graphically presented.

Key words: the development of enterprises, scorecard, capacity of development.